

Taloudellisten instituutioiden uskottavuus

Taloudellisten instituutioiden uskottavuuden kriisiä on uskoteltu monissa markkinatalousmaissa jo parin vuosikymmenen ajan. Uskotavuuskriisissä ovat olleet vuorotellen valtio ja muut julkisen vallan yhteisöt, teollisuus, erityisesti suurina yksikköinä toimivana ja viime aikoina myös pankit. Väitteen mukaan valtiot ovat epäonnistuneet lähes kaikilla talouselämän lohkoilla, kunnat vieraantuneet jäsentensä toiveista, teollisuus tuottanut enemmän saastetta kuin kansalaisten tarvitsemia tavaroita ja pankit ryöstäneet asiakkaitaan menen ja tullen.

Historiallisessa mielessä tietoista rakennetta ja suhdannepolitiikkaa harjoittava valtio on laskutavasta riippuen 40—100 vuotta vanha. Yleiseen vaalioikeuteen perustuva kunnallishallinto on elänyt 70 vuotta. Jätepäästöistään teollisuus on huolehtinut 20—30 vuotta. Ahtain korkomarginaalein ja muuttuvin koroin toimiva pankkilaitos on Suomessa 3—5 vuoden ikäinen. Näitä summittaisia ajankohtia aikaisemmin valtio ei tosin holhonnut kansalaisiaan, mutta ei tarjonnut juuri perusopetusta, sairaan- ja terveydenhoitoa tai sosiaalivaikutusta kaikille kansalaisilleen. Kunnat eivät edellyttäneet äänestämistä, koska äänioikeus oli etuoikeus. Teollisuus ei huolehtinut päästöistään ilmaan, vesistöihin ja maakamaralle, mutta mahdollisesti henkilökuntansa asunnoista ja saunasta. Pankit olivat tallettajilleen turvallisia, mutta luottoasiakkaitaan nuivahkosti valitsevia. Puutteen koettiin epäkohdiksi ja kansalaistoiminnan ja instituutioiden avulla niitä on poisteltu.

Yhteiskunnassa, jossa tietojen levitys tapahtuu reaaliajassa, on helppo kertoa tyytymättömyyden manifestaatioista myös reaaliajassa. Ihmisten koulutustason nousu on tehnyt mahdolliseksi käyttää hyväksi erilaista tutkit-

tua, mutta myös luuloteltua tietoa erilaisista uhkista vaatimuksia esittäessään. Erilaisten säisätettyjen eettisten normien perusteella syntyneiden ja niiden noudattamisen seurauksista välittämättömien odotusten täyttymättömyys on synnyttänyt tyytymättömyyden.

Uskottavuuden kriisiin joutuneiden instituutioiden edustajat ovat syyttäneet syntyneestä tilanteesta tiedotusvälineitä. Ne ovat instituutioiden käsityksen mukaan vääristäneet viestiä ja väärentämällä vääristäneet kansalaisten mieliä. On tietenkin totta, että instituutioiden edustajien lähettämä viesti läpäisee entiseen verrattuna yhä harvemmin tiedotusvälineet pelkästään viestin lähettäjän tarkoittamassa muodossa. Tiedotusvälineet kommentoivat kriittisesti lähetettyä viestiä ja tarjoavat alkuperäiselle viestille täysin vastakkaisen sanoman. Kun viestin lähettäjä huomaa sanoman matkalla muuttuneen, hän syyttää mediaa valheellisuudesta. Tiedotusvälineet toimivat niille asetettujen tavoitteiden mukaisesti ainakin lievästi moniarvoisina ja miltei aina kaupallisesti sisältöään — ei tiettyä viestiä — asiakkailleen myyvänä. Jolleivat viestimet itse ole kaupallisia, saattavat niiden toimittajat olla kauppamiehiä, jotka sisällön mukana myyvät omaa imagoaan lukijoiden, kuulijoiden tai katselijoiden magneetteina.

Kun kerran taloustiede ei ole dogmatiikkaa, jolla olisi vain yksi ratkaisu tiettyyn ongelmaan, ei ole ihmeellistä, jos ongelmakeskeisen maailman ratkaisuvaihtoehdot kilpailevat keskenään. Vain osa kilpailevista ratkaisuisista on kaikkien taloudellisten koulutusten saaneiden mielestä hyväksyttävissä olevia käytettävissä olevat resurssit huomioon ottaen. Osasta ratkaisuja jokainen ekonomisti tunnistaa niukkuuden kylmien tähtien alla mahdollisena. Ekonomisti ei ole biologi. Siksi hänen

työkalupakissaan ei ole ratkaisuja ympäristö-ongelmiin. Ekonomisti voi osata toimenpiteiden kustannusten laskemisen. Ekonomisti ei ole psykologi eikä sosiaalipsykologi. Vaikka me tunnemme tarvehierarkian ja kulutusaltiuden tarkkaan, me emme tunne yhteiskunnan eri ryhmien onnellisuuden tai mielenterveyden säilymisen ehtoja.

Ekonomistin reaktiona siinä, ettei hän pidä hyväksyttävänä eräiden journalistien tapaa sekoittaa viihteellisesti faktaa ja fiktiota, ei saisi olla loukkaantunut vaikeneminen. Vaikeneminen on yhtä rationaalista kuin äänestämättä jättäminen protestiksi demokraattisissa edusmiesten vaaleissa. Jotkut äänestävät kuitenkin ja hallitsevat epäuskottavaa julkista

valtaa. Jotkut viestivät kuitenkin ja saattavat taloudelliset instituutiot epäuskottaviksi.

Ekonomisti ei voi kertoa koko totuutta, koska hänellä ei ole sitä hallussaan. Ekonomisti on saanut koulutuksen vain rationaalisen käyttäytymisen kuvaukseen, kun olemassa olevien resurssien avulla pyritään annettuihin, mutta alituisesti vaihteleviin tavoitteisiin. Ekonomisti voi vedota koviin faktoihin, ne ovat itsepintaisia. Keskustelu voi turhauttaa, mutta kukaan muu kuin ekonomisti ei niitä tuo esille. Kansanvalta ja markkinatalous ovat rationaalisia valintoja vaativia elämänmuotoja.

Jussi Linnamo